

**Hristologia și Mariologia
în gândirea teologică a Sfântului Chiril
al Alexandriei**

CUPRINS

LISTA DE ABREVIERI	7
I. INTRODUCERE	9
I.1. ARGUMENT	9
I.2. PERSONALITATEA SFÂNTULUI CHIRIL AL ALEXANDRIEI	14
VIAȚA ȘI OPERA SA.....	14
1.2.3. VIAȚA SFÂNTULUI CHIRIL AL ALEXANDRIEI.....	15
1.2.2. OPERA SFÂNTULUI CHIRIL.....	17
II. PRELIMINARIILE HRISTOLOGIEI CHIRILIENE. DE LA CĂDEREA ÎN PĂCAT LA RESTAURAREA ÎN HRISTOS	20
II.1. PĂCATUL STRĂMOȘESC ȘI CONSECINȚELE ACESTUIA.....	20
II.1.1. PĂCATUL STRĂMOȘESC ȘI PROBLEMA RĂULUI.....	21
II.1.2. CONSECINȚELE PĂCATULUI.....	37
II.1.3. PĂCATUL CA BOALĂ.....	56
II.2. RESTAURAREA NATURII UMANE	79
II.2.1. RESTABILIREA «CHIPULUI».....	79
II.2.2. ASUMAREA REALĂ A FIRII OMENEȘTI.....	86
II.2.3. JERTFĂ ȘI RESTAURARE	113
III. CONCEPTELE CONSTITUTIVE ALE HRISTOLOGIEI SFÂNTULUI CHIRIL AL ALEXANDRIEI	143
III.1. IISUS HRISTOS – FIUL LUI DUMNEZEU	143
III.1.1. IISUS HRISTOS - CUVÂNTUL ÎNTRUPAT	143
III.1.2. ASPECTUL DE CHENOZĂ AL ÎNTRUPĂRII	148
III.2. IISUS HRISTOS – FIUL OMULUI.....	150
III.2.1. ENIPOSTAZIEREA LA SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI.....	150
III.2.2. FIREA UMANĂ A MÂNTUITORULUI IISUS HRISTOS.....	154
III.3. RAPORTUL DINTRE FIREA DUMNEZEIASCĂ ȘI FIREA OMENEASCĂ ÎN PERSOANA LUI IISUS HRISTOS	156
III.3.1. MODUL UNIRII CELOR DOUĂ FIRI	156
III.3.2. DISTINCȚIA CELOR DOUĂ FIRI DUPĂ UNIREA IPOSTATICĂ.....	162
III.3.3. EXPLICAREA FORMULEI CHIRILIENE: «O SINGURĂ FIRE ÎNTRUPATĂ A LUI DUMNEZEU-CUVÂNTUL».....	171
III.3.4. CONSECINȚELE UNIRII IPOSTATICE	174

IV. HRISTOLOGIA SFÂNTULUI CHIRIL ÎN CONTEXTUL HRISTOLOGIEI SECOLULUI V	191
IV.1. SIMBOLUL DE UNIRE DIN 433 ÎNTRE SFÂNTUL CHIRIL ȘI ANTIOHIENI.....	191
IV.2. CARACTERUL CHIRILIAN AL DEFINIȚIEI DOGMATICE DE LA CALCEDON – 451.....	196
IV.3. LIMITELE LIBERTĂȚII UMANE ÎN TEOLOGIA PATRISTICĂ RĂSĂRITEANĂ ȘI APUSEANĂ: SF. CHIRIL AL ALEXANDRIEI ȘI FERICITUL AUGUSTIN	208
V. INFLUENȚA MARIOLOGIEI SFÂNTULUI CHIRIL ASUPRA TEOLOGIEI ORTODOXE	222
V.2. „PURUREA FECIORIA”- (AIPARTHÉNIA) MAICII DOMNULUI	227
V.3. MAICA DOMNULUI, „NĂSCĂTOARE DE DUMNEZEU” (THEOTOKOS).....	238
V.4. MAICA DOMNULUI, „MIJLOCITOAREA”	247
V.5. EPILOGUL ICONOGRAFIC AL MARIOLOGIEI SFÂNTULUI CHIRIL.....	255
V.6. SĂRBĂTORI ÎN CINSTEA MAICII DOMNULUI	263
VI. FINALITATEA CHIPULUI HRISTIC	266
VII. CONCLUZII	279
BIBLIOGRAFIE	293
ANEXE	311
GLOSAR	315
INDEX	320
ICONOGRAFIE	322

LISTA DE ABREVIERI

Biblice

Am. = Amos

Apoc. = Apocalipsa

I Cor. = Epistola întâi către Corinteni

Dan. = Daniel

Ef. = Epistola către Efeseni

Evr. = Epistola către Evrei

F.Ap. = Faptele Apostolilor

Fac. = Facerea

Filip. = Epistola către Filipeni

Iac. = Epistola Sobornicească a Sfântului Apostol Iacov

Iez. = Iezechiel

I In. = Întâia Epistolă Sobornicească a Sfântului Apostol Ioan

In. = Evanghelia după Ioan

Is. = Isaia.

Lc. = Evanghelia după Luca

Lev. = Leviticul

II Mac. = Cartea a doua a Macabeilor

Mc. = Evanghelia după Marcu

Mt. = Evanghelia după Matei

Ps. = Psalmii lui David

II Reg. = Cartea a doua a Regilor

Rom. = Epistola către Romani

I Tes. = Epistola I către Tesaloniceni

I Tim. = Epistola I către Timotei

Zah. = Zaharia

Bibliografice

GB = Revista „Glasul Bisericii”

GCS = Colecția „Griechische. Christliche. Schriftsteller”

EIB = Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române

O = Revista „Ortodoxia”

PG = Patrologia Graeca
PL = Patrologia Latina
PSB = Colecția „Părinți și Scriitori Bisericești”
SC = Colecția „Sources Chrétiennes”
ST = Revista „Studii Teologice”

Generale

art. = articol
cap. = capitol
col. = coloană
coll. = colecție
ed. = ediția
Edit. = editură
d.Hr. = după Hristos
gr. = greacă
Ibidem = citat din același loc citat anterior
Idem = același autor sau sursă citată
introd. = introducere
î.d.Hr. = înainte de Hristos
Ms. = manuscris
n. = notă de subsol
nr. = număr
Op. cit. = operă citată
p. = pagină / paginile
trad. = traducere
urm. = următoarele
vol. = volum

I. INTRODUCERE

I.1. ARGUMENT

Sfântul Chiril al Alexandriei este întâi de toate autorul patristic definitoriu pentru hristologia ortodoxă. Niciun alt autor, fie acceptat de Biserică, fie contestat nu a născut atât de multe întrebări sau nu a oferit atât de multe răspunsuri pe o temă capitală a învățaturii creștine. Dacă Sfântul Atanasie cel Mare a avut un rol esențial în construcția dogmei trinitare, Sfântul Chiril al Alexandriei este cel care a putut trece dincolo de dificultățile înțelegerii umane spre sensul tuturor lucrurilor: opera soteriologică a Mântuitorului Iisus Hristos.

Parcurgând scrierile marelui ierarh alexandrin, observăm accentul pus pe complementaritatea dogmelor, deodată cu fundamentul hristologic al acestor adevăruri de credință revelate și păstrate-explicitate de Biserică în vederea mântuirii. Dogmele Bisericii reprezintă expresia imanentă a gândurilor și rațiunilor transcendente existente din veșnicie în Dumnezeu sau *întruparea* cuvintelor dumnezeiești privitoare la sensul și rațiunea de a fi a lumii create.

Unitatea dogmelor nu este generată de vreun principiu abstract; baza unitară a dogmelor nu o constituie un sistem de valori și de idei sau un raționament omenesc, ci *Persoana lui Hristos*, care unește în Sine cerul cu pământul, creatul cu necreatul: «Dogmele creștine sunt multe și totuși una, pentru că Hristos e unul, dar în El sunt date toate condițiile și toate mijloacele îndumnezeirii noastre. Iar, Persoana lui Hristos, ca Fiul al lui Dumnezeu întrupat, și, de aceea, și opera Lui, pornește din Treime spre a readuce pe oameni în comuniune cu Treimea»¹. Hristos este Adevărul Unic sau Sânul absolut al tuturor sensurilor și rațiunilor. Însă, El nu este numai Rațiunea Supremă, ci și Fiul Tatălui, Persoana de Care Tatăl Se bucură împreună cu Duhul. În Hristos, Sfânta Treime Se revelează drept Izvorul

¹ Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă (TDO)*, vol. 1, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române (IBMBOR), București, 1996, p. 58.

întreit personal al înfierii noastre. Dogma hristologică face evidentă baza trinitară a tuturor adevărilor de credință.

Particularitățile teologice ale operei Sfântului Chiril le reprezintă sinteza hristologică, marcată de perspectiva soteriologică, și iconomia trinitară a mântuirii. *Hristocentrismul* gândirii sale nu este în contradicție cu *teologia Duhului*, accentuarea Persoanei lui Hristos fiind concomitentă cu evidențierea intersubiectivității treimice atât în plan intratrinitar, cât și în manifestările iubitoare *ad extra* ale Tatălui prin Fiul, în Duhul Sfânt. Afirmarea hristocentrismului deodată cu mărturisirea dimensiunii trinitare a realizării operei de mântuire pune în evidență caracterul triadologic al dogmelor sau îl arată pe Sfântul Chiril drept «depozitarul prin excelență al moștenirii duhovnicești și teologice» a Sfântului Atanasie și a viziunii treimice de sorginte capadociană².

Potrivit Sfântului Chiril, Persoana divino-umană a lui Hristos reprezintă *temelia* credinței în Sfânta Treime: «Întrucât a fost așezată mai înainte în noi credința lipsită de curiozitate, ca o temelie, pe aceasta se clădește așadar, cunoștința, care ne ridică «la măsura vârstei» lui Hristos și «la bărbatul desăvârșit» și duhovnicesc. Pentru aceasta, zice și Dumnezeu undeva: «Iată, Eu voi pune în temelii Sionului o piatră aleasă, în capul unghiului, de mare preț»³. Căci Hristos ne este început și temelie spre sfințire și dreptate, desigur prin credință, iar nu altfel. Fiindcă așa Se sălășluiește întru noi»⁴. Credința în Sfânta Treime este punctul de plecare spre comuniunea cu Tatăl în Fiul, prin Sfântul Duh.

Ideea de îndumnezeire, ca participare la viața comunală în iubire a Sfintei Treimi, constituie o altă notă dominantă a gândirii teologice a Sfântului Chiril. A fi în Dumnezeu (*îndumnezeire*) înseamnă a fi în comuniune, adică a persista ca persoană. Comuniunea și persistența ca persoană sunt interdependente și presupun împărtășirea de Persoana Supremă sau de comuniunea desăvârșită a Persoanelor Sfintei Treimi. Viața dumnezeiască desăvârșită postulează concomitența plină a unității de ființă și a diversității Persoanelor. Baza comuniunii desăvârșite o constituie unica natură dumnezeiască sau ipostazierea aceleiași firi în mod deplin, prin primirea ei întreagă de la Tatăl prin naștere și purcedere. Astfel,

² Cf. Pr. Prof. Boris Bobrinskoy, *Taina Preasfintei Treimi*, traducere din limba franceză de Măriuca și Adrian Alexandrescu, Editura (Edit.) IBMBOR, București, 2005, p. 294.

³ Is. 28, 16.

⁴ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan (Comentariu la Ioan)*, 4, 4, PG, 73, 629A.

comuniunea noastră ca persoane implică participarea prin har la natura dumnezeiască subzistentă în Tatăl, Fiul și Sfântul Duh. Dacă «unitatea neconfundată între Persoanele divine este asigurată de comunitatea de natură»,⁵ atât comuniunea cu Dumnezeu cât și cea între noi presupune imprimarea noastră cu puterile și însușirile dumnezeiești ale naturii întreit-ipostaziate. Datorită acestui fapt subliniază Sfântul Chiril *părtășia noastră la firea dumnezeiască*.

După căderea în păcat, îndumnezeirea devine și mântuire sau în omenire a unei Persoane din Sfânta Treime pentru restabilirea harică și ontologică a omului: Dumnezeu Se face om pentru ca omul să fie făcut Dumnezeu. În Hristos, natura omenească ajunge la împărtășirea și unirea desăvârșită cu firea dumnezeiască, devenind izvorul comuniunii noastre cu Dumnezeu.

O altă temă predilectă a teologiei chiriliene o reprezintă «numele de Tată» al lui Dumnezeu⁶. Pe numele de Tată al lui Dumnezeu se axează de fapt toată teologia sa. Atât creația, cât și mântuirea sunt opera Sfintei Treimi. Prin crearea omului, cât și prin recrearea mântuitoare a sa, prin Fiul, în Duhul Sfânt, Dumnezeu voiește să-și extindă *iubirea Sa de Tată* și în planul existențial mărginit al fapturilor. Prin crearea omului în Fiul, Tatăl își actualizează iubirea de Tată față de om, pe care a gândit-o din veșnicie. Iar, prin activitatea răscumpărătoare a Mântuitorului, omul este reactualizat în poziția de fiu, sau Hristos răspunde iubirii Tatălui în chip desăvârșit și ca om. La Sfântul Chiril, afirmarea împreună-lucrării creatoare și mântuitoare a Tatălui prin Fiul, în Duhul Sfânt, este simultană expunerii prodigioase a relațiilor intratrinitare. Iar acest mod de abordare a *problemelor iconomice* deodată cu *aspectele tainice teologice* demonstrează accentul pe care Sfântul Părinte îl pune pe destinația filială a omului și pe fericirea întregului cosmos prin cuprinderea în iubirea Preasfintei Treimi, sau pe întrepătrunderea dogmelor triadologică, hristologică, antropologică și cosmologică.

Restabilirea și desăvârșirea omului ca fiu în Fiul se realizează prin Înviere și Înălțare, ca împlinire a operei mântuitoare. Astfel, Treimea și Învierea reprezintă «dogmele fundamentale» ale operei Sfântului Chiril⁷.

Învierea constituie spiritualizarea și împărtășirea firi omenești de puterea vieții și a nesticăciunii în mod absolut în Hristos, iar Înălțarea,

⁵ Idem, *TDO*, vol. 1, p. 60.

⁶ Cf. Sfântul Chiril, *Comentariu la Ioan*, 11, 7, PG, 74, 500D-501A.

⁷ Cf. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 61.

introducerea acesteia în viața Preasfintei Treimi. Împărtășirea de viața divină a Sfintei Treimi este concomitentă restabilirii comuniunii cu Tatăl în Fiul, prin Sfântul Duh, deoarece, pe de o parte, plinătatea vieții este expresia iubirii desăvârșite, iar, pe de altă parte, Învierea este *o faptă a Treimii*: «Trupul va vlăstări și va fi readus la viață, dar nu fără de Hristos. Întrucât Acesta S-a făcut începutul învierii noastre și ușa fixării cortului în chip mai adevărat. Aceasta este ceea ce s-a spus printr-unul dintre Sfinții Prooroci: «Voi ridica cortul lui David cel căzut»⁸. Căci cortul lui Hristos, Care după trup provenea din sămânța lui David, este primul cort căzut, care a fost ridicat la nesticăciune prin puterea lui Dumnezeu și Tatăl»⁹. Simultaneitatea împărtășirii de viața nesticăcioasă și a restabilirii comuniunii cu Sfânta Treime, în Hristos, se vede și prin sublinierea rolului deosebit al Sfântului Duh – Duhul comuniunii și al iubirii Fiului de către Tatăl și a Tatălui de către Fiul – în actul Învierii.

Totuși, trebuie făcută următoarea precizare: în ceilalți oameni, starea de înviere nu presupune, automat, și comuniunea cu Sfânta Treime. Pentru a ne împărtăși de Învierea lui Hristos, prin Duhul Sfânt, ca stare de înfiere a noastră, în Fiul, trebuie să participăm și noi la spiritualizarea trupului nostru. Este vorba de componenta ontologic-ascetică a mântuirii realizate în Hristos sau de contribuția noastră, ajutați de Hristos, prin harul Duhului Sfânt, la procesul de înduhovnicire, la biruirea păcatului și întărirea spiritului nostru în vederea învierii¹⁰.

Toate aceste sublinieri ale destinului filial al omului sau a demnității sale de partener al dialogului iubirii ca *împărtășire și participare la firea dumnezeiască*, pun în relief caracterul paradoxal al omului ca persoană creată care participă la viața dumnezeiască, care este părtașă la «însușirile egale celor ce nu sunt de aici»¹¹: omul este împreună-purtător cu Dumnezeu, în Hristos, al însușirilor și puterilor dumnezeiești. De asemenea, evidențiază încă o dată temeiul trinitar al dogmelor sau fundamentarea tuturor adevărilor de credință pe *Adevărul Unic* al lui Dumnezeu Tri-Unul.

Întrepătrunderea adevărilor de credință și centrarea lor pe dogma trinitară în teologia Sfântului Chiril, reiese și din analizarea dogmei euharistice în viziunea marelui ierarh alexandrin. Învățătura de credință cu privire la Taina Sfintei Împărtășanii reprezintă pentru Sfântul Chiril o

⁸ Amos 9, 11.

⁹ Sfântul Chiril, *Comentariu la Ioan*, 4, 5, PG, 73, 644.

¹⁰ Cf. Idem, *Închinarea și slujirea în Duh și Adevăr*, 1, PG, 68, 149B-C.

¹¹ Idem, *Glafire la Geneză*, 1, PG, 69, 20B.

doctrină hristologică aplicată, cu implicații majore în restabilirea și îndumnezeirea omului, opusă hristologiei filosofice, de natură abstractă, a lui Nestorie¹².

Pentru Sfântul Chiril, teologia nu este un discurs filosofic abstract, ci viață, experiență, împărtășire de Cuvânt. Dogma, ca adevăr dumnezeiesc de credință, se trăiește sau se cunoaște numai prin experiență. Discursul teologic al Sfântului Părinte trimite întotdeauna spre concret sau către trăire. Astfel, dogma are o aplicabilitate vie în experiența mistică și liturgică sau în mărturisirea și învățătura adevărilor de credință se îmbină cu trăirea lor în mistică și-n cultul Bisericii.

Unitatea dogmelor și temeiul lor triadologic conferă un caracter tainic sau apofatic tuturor învățăturilor de credință. Dogmele dimensionate trinitar sunt *imaginea vorbită* a comunității negrăite în iubire a omului cu Sfânta Treime, în Hristos.

Sfântul Chiril este un teolog al *adevărului trăit* sau al comuniunii, astfel că în teologia chiriliană dogma antropologică are pronunțate valențe participante, iar cea triadologică, un caracter tainic participat. Sfântul Chiril este *teologul unității lui Hristos*¹³ și, implicit, al unirii paradoxale sau al iubirii comunionale dintre Dumnezeu și om, cu baza în firea umană ipostaziată în Cuvântul dumnezeiesc.

Metoda Sfântului Chiril este exegetică și teologică, tot timpul raportându-se la Sfânta Scriptură¹⁴. Potrivit marelui ierarh din Alexandria, Sfânta Scriptură este prin excelență «izvorul cunoașterii celei adevărate»¹⁵. Iar pentru a ne hrăni din ea, avem nevoie de credință. Credința este efectul înrâuririi harului dumnezeiesc asupra noastră. Ea este în strânsă legătură cu lucrarea Duhului Sfânt, luminătorul minții noastre și descoperitorul tainelor dumnezeiești¹⁶. Credința cea adevărată și dogmele Bisericii le-am moștenit de la Sfinții Apostoli și Sfinții Părinți.

Închei această expunere introductivă în gândirea teologică a Sfântului Chiril din Alexandria, cu o succintă, dar profundă caracterizare realizată de

¹² Cf. Drd. Ion Caraza, «Doctrina euharistică a Sfântului Chiril al Alexandriei», în *ST*, XX (1968), nr. 7-8, p. 541.

¹³ Cf. Jean Tixeront, *Histoire des dogmes dans l'antiquité chrétienne*, vol. III, Paris, 1928, p. 79..

¹⁴ Cf. Jean-Marie Labelle, «Saint Cyrille D'Alexandrie, témoin de la langue et de la pensée philosophiques au Ve siècle», în *RSR*, 1 (1978), p. 147; Hans Von Campenhausen, *The Fathers of the Greek Church*, Pantheon, New York, 1959, p. 147.

¹⁵ Cf. Sfântul Chiril din Alexandria, *Împotriva lui Iulian*, 6, *PG*, 76, 821B.

¹⁶ Cf. Idem, *Comentariu la Ioan*, 11, 10, *PG*, 74, 540B-C.

un mare teolog ortodox al secolului al XX-lea: «În secolul al cincilea, teologia alexandrină își găsește expresia cea mai desăvârșită și cea mai ortodoxă în gândirea Sfântului Chiril din Alexandria, dominată de ideea de îndumnezeire ca țintă supremă a făpturilor. Tradiția Sfântului Atanasie este îmbogățită aici de contribuțiile celor trei mari capadocieni, adică este vorba de teologia alexandrină a îndumnezeirii eliberate de orice urmă de origenism și de idealul lui spiritual al eliberării prin contemplație»¹⁷.

I.2. PERSONALITATEA SFÂNTULUI CHIRIL AL ALEXANDRIEI. VIAȚA ȘI OPERA SA

Cugetarea hristologică patristică atinge întreaga ei adâncime și originalitate cu Sfântul Chiril, patriarh al Alexandriei (412-444). Acesta a fost marele conducător al Ortodoxiei în timpul disputelor hristologice ale veacului al V-lea, de la apariția lor (429) și până la moartea sa (444). În toată această perioadă a fost un neîmpăcat luptător împotriva nestorianismului, pe care l-a combătut în toate sensurile: politic, bisericesc și mai ales doctrinar, înainte de Efes, la Efes, unde conduce lucrările sinodului, și după Efes.¹⁸

Veacul al V-lea, în care a trăit Sfântul Chiril, a fost dominat de intense lupte doctrinare creștine. Dacă secolul precedent (al IV-lea) a fost cel al disputelor trinitare, veacul al V-lea a rămas în mare măsură rezervat celor hristologice, marile erezii fiind nestorianismul și monofizismul. Rolul Sfântului Chiril devine în acest context pe cât de mare, pe atât de greu, necesitând evidențierea calităților sale deosebite. Întâi de toate el a fost un teolog, nu limitat de prezentarea oficială a credinței ortodoxe, ci antrenat în pătrunderea și propovăduirea ei. De spiritul său abil, de diplomat bisericesc, se va folosi pentru menținerea influenței la curtea imperială și a autorității în sinoade, iar de tactul său pastoral se va călăuzi în relațiile cu episcopatul și în conducerea clerului și a credincioșilor.¹⁹

¹⁷ Vladimir Lossky, *Vederea lui Dumnezeu*, trad. Prof. Dr. Remus Rus, Edit. IBMBOR, București, 1995, p. 83.

¹⁸ Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Și Cuvîntul trup S-a făcut*, Ed. Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1993, p. 98.

¹⁹ Arhim. Timotei Sevicu, *Doctrina hristologică a Sfântului Chiril al Alexandriei în lumina tendințelor actuale de apropiere dintre Biserica Ortodoxă și vechile Biserici Orientale*, teză de doctorat, în rev. "Mitropolia Banatului", nr. 7-9, 1972, p. 331.

1.2.3. VIAȚA SFÂNTULUI CHIRIL AL ALEXANDRIEI

Sfântul Chiril s-a născut în orașul Alexandria, în jurul anului 370, într-o familie creștină care dăruise deja Bisericii pe Patriarhul Teofil, unchiul și predecesorul său în scaun. După ce și-a însușit o cultură aleasă, atât laică (în școlile vremii), cât și religioasă (îndeosebi prin lectura aprofundată a operelor Sfântului Atanasie și ale Părinților Capadocieni), va petrece un timp în pustie, printre călugări, potrivit aluziilor făcute într-o epistolă, de Isidor Pelusiotul.

Sfântul Chiril dobândește în compania lui Teofil o formație severă bisericească, o minte ascuțită, alimentată de vaste lecturi biblice și patristice, un temperament aprins în legătură cu viziunea sa teologico-istorică asupra importanței pe care Biserica egipteană a avut-o, prin marii ei cateheți, la apărarea și dezvoltarea Ortodoxiei. Cel mai important eveniment înaintea episcopatului său este participarea, împreună cu unchiul său, la sinodul de la Stejar, în anul 403, care a depus din treaptă pe Sfântul Ioan Gură de Aur. De prejudecățile și dușmăniile moștenite de la Teofil în legătură cu arhiepiscopul Constantinopolului, Sfântul Chiril se va elibera mult mai târziu (probabil în anul 417)²⁰, când va consimți să înscrie numele marelui Antiohian în dipticele Bisericii sale.

Pînă la moartea patriarhului Teofil, întâmplată la 15 oct. 412, Sfântul Chiril a fost hirotonit diacon și preot al Bisericii din Alexandria, pentru ca apoi să fie ales în scaunul rămas vacant, nu însă fără o serioasă opoziție. Ca patriarh, va avea un comportament dur față de necreștini, iudei, păgâni și novațieni, după cum relatează istoricul Socrate în lucrarea sa "Istoria bisericească". Va intra în conflict și cu prefectul Oreste iar, după aprecierea aceluiași istoric, moartea Hypatiei, vestita profesoară și conducătoare a Școlii păgâne de la Alexandria, nu pare a fi cu totul străină de anturajul lui Chiril.²¹

Informațiile biografice devin din ce în ce mai abundente odată cu izbucnirea, în anul 429, a controverselor hristologice cu Nestorie. În cadrul acestui conflict între doi reprezentanți ai celor două mari centre bisericești și teologice: Alexandria și Constantinopol, Sfântul Chiril va împlini în

²⁰ J. Mahé, *Cyrille (Saint), patriarche d' Alexandria*, în *Dictionnaire de Théologie Catholique*, Paris, 1923, t. 3, p. 2, col. 2477.

²¹ Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Patrologie*, volumul III, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988, p. 287. A se vedea și Pr. Matei Pîslaru, *Sfântul Chiril, Patriarhul Alexandriei și filozoafa Hypatia*, în rev. "Mitropolia Banatului", nr. 7-9, 1970, pp. 484-504.

apărarea dreptei credințe același rol precum Sfântul Atanasie în perioada disputelor antiariene din secolul IV. Această dispută hristologică nu va putea fi soluționată decât prin convocarea, de către împăratul Teodosie II (408-450), a întregii ierarhii bisericești într-un sinod general la Efes, 431, recunoscut ulterior ca Sinodul al III-lea ecumenic. Sinodul s-a desfășurat cu peripeții și concluzii neașteptate în prima fază: episcopii orientali, conduși de Ioan al Antiohiei, care susțineau pe Nestorie, nefiind încă sosiți la data fixată pentru începerea sinodului (Rusaliile anului 431), iar Nestorie, deși convocat personal, nevoind să se prezinte la discuții, Sfântul Chiril împreună cu susținătorii săi îl caterisire pe Nestorie (22 iunie 431) și condamnă în mod oficial doctrina hristologică a acestuia, proclamând pe Fecioara Maria « Născătoare de Dumnezeu » (Θεοτόκος) și prin aceasta evidențiind identitatea de persoană între Iisus Hristos și Fiul lui Dumnezeu - Cuvântul întrupat. Venirea episcopilor orientali și convocarea de către aceștia a unui alt sinod, au provocat tulburări în Biserică și imperiu, ceea ce l-a determinat pe împărat să caterisească și pe Nestorie și pe Chiril aruncându-i în temniță. În cele din urmă, Chiril se putu întoarce la Alexandria, în triumf, precum odinioară Sfântul Atanasie, iar Nestorie se retrase într-o mănăstire din Antiohia, fără a recunoaște, nici el, și nici susținătorii lui în frunte cu Ioan al Antiohiei, hotărârile dogmatice ale Sinodului III ecumenic. Cele două centre de teologie se reconciliară abia în anul 433 prin *Simbolul de unire*, înainte de care Ioan de Antiohia recunoștea condamnarea lui Nestorie ca eretic. Deși pacea dogmatică părea a fi restabilită, Sfântul Chiril va continua până la sfârșitul vieții să explice în epistole (atât adeptilor lui Nestorie cât și apropiaților săi, care îl acuzau că ar fi trădat credința ortodoxă prin simbolul semnat împreună cu Ioan al Antiohiei)⁵ învățătura hristologică cuprinsă în hotărârile Sinodului de la Efes și în formula de unire din 433. În această perioadă pentru a combate dualismul antiohian și pentru a evidenția doctrina sa despre unirea fizică între Cuvântul lui Dumnezeu și firea umană, Sfântul Chiril folosește și explică în repetate rânduri binecunoscuta formulă: « o singură fire a lui Dumnezeu Cuvântul întrupată » (“μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου σαρκαωμένη”).²² Prin rolul decisiv pe care l-a avut în cadrul Sinodului III ecumenic, unde l-a reprezentat și pe Celestin, episcopul Romei, Sfântul Chiril s-a impus ca unul dintre cei mai mari părinți ai Bisericii, formula dogmatică de la Efes pregătind-o pe cea de la Calcedon (451) și de la Constantinopol (553), iar teologia chiriliană despre Maica Domnului rămânând normativă Bisericii Ortodoxe până în ziua de astăzi. A

²² J. Mahé, *art. cit.*, col. 2482.

murit la 27 iunie 444 fiind sărbătorit de Biserica Ortodoxă pe 18 ianuarie, împreună cu celălalt mare apărător al dreptei credințe din Alexandria, Sfântul Atanasie.²³

1.2.2. OPERA SFÂNTULUI CHIRIL

Opera Sfântului Chiril este impresionantă, ea ocupând zece volume în ediția *Migne* (P. G. 68-77) și cuprinzând aproape toate stilurile literare, de la lucrări exegetice la corespondențe.

În majoritatea lor aceste scrieri sunt dedicate problemelor și speculației teologice. Îndeosebi cele scrise după 428 – 429, în cadrul disputei hristologice cu Nestorie, sunt cele mai originale și cele mai interesante. Deși limba și stilul acestor opere nu sunt de prima mână, ci, în oarecare măsură difuze și greoaie, fondul operelor chiriliene este bogat și profund, precis și clar, radiind o putere speculativă și dialectică deosebite.²⁴

Sfântul Chiril încununează șirul marilor Părinți greci normativi pentru credința în Iisus Hristos – Cuvântul lui Dumnezeu întrupat, iar prin opera sa a formulat, pentru totdeauna, învățătura hristologică a Bisericii. El va străbate veacurile ca “ dascăl al Întrupării ” în vreme ce caracteristica principală a teologiei sale este aceea de a fi biblică și tradițională. Biblia, după Sfântul Chiril, fundamentează învățătura ortodoxă despre Sfânta Treime și despre Persoana dumnezeiască și omenească în același timp a Mântuitorului, dar ea trebuie însoțită întotdeauna de dreapta tâlcuire a Sfinților Părinți, grație Sfântului Chiril devenind uzual ca în problemele de credință să se facă referire constantă la textele Părinților Bisericii.²⁵

Dintre operele Sfântului Chiril le vom enumera în continuare pe cele mai importante din punct de vedere hristologic, scrise în majoritatea lor după izbucnirea controverselor nestoriene, fără a înțelege însă că aceste împrejurări l-au obligat să studieze taina lui Iisus Hristos, ci erudiția dobândită l-a antrenat la aceasta.²⁶ F. Cayré identifică aproximativ treisprezece tratate scrise împotriva nestorianismului și le grupează în trei clase:

²³ Datele biografice au fost prelucrate după: Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Patrologie*, pp 284-289; Arhim. Timotei Seviciu, *op. cit.*, pp. 329 –332; J. Mahé, *art. cit.* col. 2476-2483.

²⁴ Pr. Prof. Ioan G. Coman, *op. cit.*, p. 290.

²⁵ Arhim. Timotei Seviciu, *op.cit.*, p.334.

²⁶ F. Cayré, *Patrologie et histoire de la théologie*, tome II, Paris – Tournai – Roma, 1933 (2e édition), p. 21.

a) Primele tratate determinate de controversa cu Nestorie:

1. *Scholia de Incarnatione Unigeniti* (P. G. 75,1369-1412);
2. *De recta fide ad Theodosium Imp.* (P.G. 76,1133-1200);
3. *De recta fide ad Principissas – ad reginas*, liber I (P.G. 76,1201A- 1336B);
4. *De recta fide ad Augustas – ad reginas*, liber II (P. G. 76, 1336-1420);
5. *Adversus Nestorii blasphemias* (P. G. 76, 9-248);

b) Tratatele scrise cu ocazia sinoadelor de la Alexandria și Efes:

1. 12 *Anatematisme contra lui Nestorie* (cuprinse în *Epistola XVII*, P. G. 77,120-121);
2. *Apologeticus contra Orientales* (P. G. 76, 315-386);
3. *Apologeticus contra Theodoretum* (P. G. 76, 386-388);
4. *Explicatio duodecim capitum* (P. G. 76, 293-312);
5. *Apologeticus ad Theodosium* (P. G. 76,453-488).

c) Scrisori posterioare sinoadelor:

1. *Quod unus sit Christus* (P. G. 75,1253-1361);
2. *Quod B. Maria sit Deipara* (P. G. 76,249-256);
3. *Contra Theodoretum et Diodorum* (P. G. 76,1437-1452);

Corespondența Sfântului Chiril, cuprinzând 88 de scrisori (P.G. 77, 9-390), poartă de asemenea pecetea controversii nestoriene. Dintre acestea, șaptesprezece au un conținut strâns legat de activitatea lui Chiril ca episcop; a 80^a este atribuită Sfântului Vasile, iar ultima, o scrisoare a Hypatiei către Chiril, s-a demonstrat a fi un fals. Din cele 69 epistole chiriliene rămase, o mare importanță din punct de vedere istoric și doctrinar (mai ales sub aspectul hristologiei) o prezintă următoarele:

- *Scrisoarea I către monahi*: Despre Hristos Dumnezeu – Omul și Fecioara – Născătoare de Dumnezeu;

- *Scrisoarea IV Dogmatică* (a doua către Nestorie în care Chiril comentează simbolul de la Niceea și care a fost aprobată de Sinodul de la Efes).

- *Scrisoarea XVII Sinodală* (a treia către Nestorie conținând și cele 12 Anatematisme);

- *Scrisoarea XXXIX* (adresată lui Ioan al Antiohiei, conținând Formula de unire de la 433);

- *Scrisoarea XL* (către Acacie de Melitene – vorbește despre unirea fizică și explică cele două firi (“*δύο φύσεις*”) ca “*μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένη*”;

- *Scrisorile XLV – XLVI* adresate lui Succensus și având conținut asemănător cu cel al scrisorii către Acacie;

- *Scrisoarea LV* "In sanctum symbolum" – comentează simbolul de la Niceea contra arienilor, apolinariștilor și nestorienilor.

Dintre operele exegetice scrise împotriva nestorianismului, cele mai importante sunt:

- *Comentariu la Evanghelia după Ioan* (P.G.73-74,9-756) – scris anterior controversei nestoriene; în această lucrare Sfântul Chiril combatte pe arieni demonstrând consubstanțialitatea Fiului cu Tatăl și de asemenea apără unitatea de persoană a Dumnezeuului – Om punând în lumină " firea Fiului lui Dumnezeu întrupată ";

- *Omiliile la Evanghelia după Luca* (P.G. 72,475-950;77,1039-1050) – în număr de 156;

- *Omiliile pascale* (P.G.77,401-981) – sunt în număr de 29 și reprezintă scrisorile pastorale adresate de Sfântul Chiril, între anii 414-442, credincioșilor săi cu ocazia Patruzecimii și a Paștelui. În Omilia pascală din 420 Sfântul Chiril protestează contra celor care divizează pe Hristos în două vrând să facă din El un om unit cu Dumnezeu, iar în cea din 429 se afirmă cu tărie împotriva lui Nestorie că Maria este "Mama lui Dumnezeu" sau "Maica Domnului"²⁷.

După cum se poate constata și din enumerarea succintă a operelor Sfântului Chiril, centrul hristologiei sale îl ocupă Logosul. Acest Logos întrupat, Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit, e identic cu Iisus Hristos. Întruparea Domnului, în concepția chiriliană, are drept corolar practic, înălțarea omului, a firii umane. Prin aceasta Sfântul Chiril se arată nu numai un mare cunoscător al dogmelor ci și un trăitor autentic al acestora, fapt pentru care hristologia sa dobândește o permanentă actualitate.²⁸ De aceea învățătura acestui Părinte a fost cinstită de către contemporani, iar teologia zilelor noastre îi recunoaște valoarea incontestabilă mai ales în încercările de reconciliere a Bisericii Ortodoxe cu Bisericile Necalcedoniene. Însă, pentru aceasta, este absolut necesară aprofundarea corectă a acestei învățături, așa cum a fost ea înțeleasă de Sfântul Chiril, și înlăturarea nuanțelor deosebitoare care au apărut în exegeza asupra învățurii Sfântului Părinte.

²⁷ *Ibidem*, p. 22-23.

²⁸ Arhim. Timotei Seviciu, *op. cit.*, p.335.

II. PRELIMINARIILE HRISTOLOGIEI CHIRILIENE. DE LA CĂDEREA ÎN PĂCAT LA RESTAURAREA ÎN HRISTOS

II.1. PĂCATUL STRĂMOȘESC ȘI CONSECINȚELE ACESTUIA

Omul a fost creat «după chipul» lui Dumnezeu, cu demnitatea de a fi împreună-creator. Dumnezeu a creat totul din iubire, întreaga creație fiind expresia libertății și atotputerniciei lui Dumnezeu. Ca făptură «după chipul» lui Dumnezeu, omul se definește mai întâi de toate prin rațiune și libertate, caracteristicile de bază care-i conferă omului capacitatea de a deveni creator sau împreună creator cu Dumnezeu.

Libertatea voinței este calitatea prin care omul se arată, mai deplin, a fi «după chipul» lui Dumnezeu. Dar, pe când Dumnezeu voiește simplu, libertatea omului este deodată cu schimbabilitatea firii sale create. Dacă în cazul lui Dumnezeu vorbim de voință și de actul de a voi (*βούλεσθαι*), referitor la om, voința implică și actul alegerii, iar aceasta pentru caracterul său mărginit și schimbător. Libertatea omenească presupune libertatea ontologică și libertatea existențială sau morală.

Având o fire creată și, prin urmare, schimbătoare, omul nu are o libertate absolută, ci relativă. Pentru a-și împlini menirea sa de împreună-creator cu Dumnezeu, omul trebuie să-și permanentizeze libertatea de a alege în sensul Binelui, adică să depășească iminența necesității și a constrângerii.

Ca Viață desăvârșită și ca Ființă care își are existența prin Sine, Dumnezeu transcende din veșnicie nimicul și ne-ființa. Iar dovada cea mai elocventă o constituie aducerea cosmosului creat din ne-ființă la ființă. Drept urmare, desăvârșirea omului sau dobândirea asemănării cu Dumnezeu constă în depășirea nimicului sau a pericolului pe care îl implică ne-ființa. Dobândirea asemănării cu Dumnezeu însemna desăvârșirea în ființare, înveșmântarea în lumina harului dumnezeiesc și strălucirea frumuseții firii dumnezeiești și prin natura omenească. Asemănarea este câștigarea prin libertate și har a nestricăciunii și a nemuririi, adică a înfierii.